

--	--	--	--	--	--	--	--	--

GOVERNMENT OF SAMOA
MINISTRY OF EDUCATION, SPORTS AND CULTURE

Suega Aoao Tausaga 13 a Samoa

GAGANA SAMOA

2019

PEPA FESILI ma TALI

Taimi Faatulagaina: 3 itula & 10 minute

FAATONUGA

- E 10 minute e faitau ai ae lei amata ona tusi au tali.
- Tusi manino iau **Numera Aoga** i le pito i luga o le itu taumatau o le itulau lenei.
- Tusi tali i avanoa ua saunia i totonu o lenei Pepa Fesili ma Tali.
- Afai e manaomia nisi pepa mo au tali, fesili i le Faisuega mo ni isi pepa faaopoopo. Faapipii pepa faaopoopo i itulau talafeagai o le pepa suega.

ALAFUA MO MATAUPU AOAOPINA	Itulau	Taimi (min)	Togi
ĀLĀFU 1: GAGANA – FAITAUGALAU 1	2	14	8
ĀLĀFU 2: A'OPINA O GAGANA – FAITAUGALAU 2	4	40	22
ĀLĀFU 3: FAAMAUMAUGA MA FETUFAAIGA GAGANA FA'AMAUINA MA TUSITUSIGA	11	50	28
ĀLĀFU 4: FA'AAOGĀGA SA'O O LE GAGANA SAMOA	20	43	24
ĀLĀFU 5: AGANU'U MA AGAIFANUA	24	8	4
ĀLĀFU 6: TA'ALOGA MA FA'AFIAFIAGA	25	25	14
AOFA'IGA		180	100

SIAKI lau pepa po'o atoa uma itulau mai le 2-27.

TAUAAO LAU PEPA FESILI MA TALI I LE FAISUEGA PE A MAEA LE SUEGA

ILOILOGA O LE GAGANA O TUSITUSIGA

Faitau manino le tusitusiga olo'o i lalo ona tali ai lea o fesili olo'o mulimuli mai.

O Samoa o le atunu'u ua uma ona tofī tofā e pei o le tala i le la'au a le atua o taua na totofia mālō. O lea anavatau, ua lagisoifua ai le soifuaga fa'avae o Sāmoa i āna tu ma aganu'u na tu'ulaupua ma mamanuina ai Sāmoa anamua e o'o mai i le asō. E ta'a le i'a i le moana a ua uma lava ona 'āīsa. E fesuata'i fo'i le manu i le fanua ma ta'aloa i le vao, a ua uma ona lufilufi e le atunu'u. E felelea'i fo'i le manu, a ua ma'ea ona fasi ma fa'asoa auā ua iloga lava le tagata o le saofaiga ma lona inati e te'a iai. E o'o fo'i i nafa alofilima aemaise le vatapuia ma le vafeōsiōsia'i, e matuā mamapo lona tausiaina auā lava le vaitagata, ia ua lava ne'i numi le fau pe manunu le to'āu o ufi i lona tau masunu ma le fa'aāfu.

(Tusia e: Levaa Samoa J Utuva)

- 1. Laina 2 – 3, Ta'u mai le vāega o le gagana e iai upu o lo'o vase lalo.**

āna : _____

asō: *asō* (アソブ) means to play or have fun.

- 2. Laina 4-5**, “E fesuata’i fo’i le manu i le fanua ma ta’aloa i le vao, a ua uma ona lufilufi e le atunu’u.”

Fa'amatala manino mai itu'aiga **penaga** se lua (2) e pena ai lea manu (pua'a) pe a o'o ina fa'asoa ma lufilufi i se fono a le nu'u.

Tomai
‘ausia 2

**Tomai
‘ausia 2**

3. Fa'amatala auiliili mai i sou manatu 'ānoa le 'auga o lo'o aotetele iai manatu ma lagona o le palakalafa po'o le tusitusiga.

**Tomai
‘ausia 4**

ILOILOGA O LE GAGANA O TUSITUSIGA

Faitau manino le tusitusiga olo'o i lalo ona tali lea o fesili olo'o mulimuli mai.
Fa'aaogā avanoa ua saunia e tusi ai lau tali.

1. Ua ufilaumea le la na tu'ufolau i le malama, ma ua tuta le tauafiafi i lona maluali'i. O le a'ai, ua fanaafi o fa'amalama, o le fa'ailoga o mimusa ma 'ale'aleaitu se'i sula le manūtōao o mālō auā faiva na lavasi.
2. E mano ni mano faiva o mālama na limalima ma fa'ailo i pitofanua o nu'utofi, a'o lea ua lolotauāma le va'a o mala ina ua lagatila le fau o manū ma atu ē le tauvasa na sausau lipilipi. Ioe, ua ifo tafo'e **mai** lagi.
3. Ua fa'avaotutu'i fo'i le laoa o Va'atu'itu'i ma Sinaivasa auā o le po tonu lea, e fālē ai paolo ma gafa i le si'ialofa o le tu'ua o le mālō iā Seualii'i, le tuagane o le olomatua o Sinaivasa ma o le tamā fo'i o Enefatu si a lā'ua tama, le ali'i na fulialo 'ese'ese.
4. O le mae'a o le taligāsua, na ō ai tamaiti e sapo le **tama'ita'i** ae saga'i ane le 'āiga e sāili se tali ma se tasi.
5. Ua malama le aso fou ma ua tapisa fo'i le tupua ma le la'o'ai ua lāgia. Ua matalasi fo'i ma leo 'ese'ese le aso auā ua lipoi paolo na sausausema i 'Olofetui le maota o Pāpā nai Nu'utausili. Ua ulufale i totonu Va'atu'itu'i ma Sinaivasa ma lo latou itū, fa'atasi ai ma Foefā'atili lē ua fai ma Tagaloatusi.
6. Ua fa'atulima le maota, ona goga lea mo sina taimi ae toe osofa'i Foefā'atili ma fa'apea nai ana upu.

7. “O le a lē so’ona si’ia manufa’alanu i so matou leo auā e faigatā paia o le lagi lea, tulou. E tatanu ea le tuive’eve’e? Pe tiu ea le fa’asolo? O ai ea e sapi i le tuipapai? E! Talofa i le fesāga’iga a le fetūlele ma le anivaloa, ua sola fa’asulusulu le fetū o Le’apai. Talofa i le pele o alofa’aga, lele ua se’e lona sa i peau sola. Talofa i le toa na fa’aūlutao iai le paegāuō, lele ua tōfā i le aliti le tuna moevai. Ui i lea, o fāsaga lava o misialofa, e pele ma nanamu pea le faimea i lota lima. O itūaso fo’i fa’apenei, tatou te mautinoa ai le Atua, o le alofa lava la.”

Ua goga le maota ma ua sāō a’o Foefaa’tili ua male tasi ma toe polili.

O se vaega o le tala; **“Pe fai ea mo a’u le tofi o aiga?”**
(Tusia e: Alofipō Siligāmanaia Sitama Horisona Lofipō)

4. **Palakalafa (1): Laina 1.** “Ua ufilaumea le la na tu’ufolau...”
Fa’amatala po’o le ā tonu le taimi o lo’o fa’atatau iai lea fa’ aupuga?

Tomai 'ausia 1

5. **Palakalafa (2):** O le upu “mai” o lo’o vase lalo i le palakalafa lua; o le ā le vaega o le gagana o lo’o iai?

Tomai 'ausia 1

6. **Palakalafa (4):** O le ā o lo’o fa’atatau iai le upu tama’ita’i o lo’o vase lalo?

Tomai 'ausia 1

7. **Palakalafa (3):** Fa'amatala manino po'o le ā tonu o lo'o fa'atatau iai le palakalafa tolu (3) o le tala? Aumai ni fa'amaoniga o lou manatu.

Tomai
‘ausia 2

- 8. Palakalafa (4):** Fa'amatala manino po'o le ā tonu o lo'o fa'atatau iai le palakalafa fa (4) o le tusitusiga? Aumai ni fa'amaoniga o lou manatu.

Tomai
‘ausia 2

- 9. Palakalafa (5):** Fa'amatala manino mai le uiga o upu o lo'o i lalo i lona tulaga po'o tāua i le fa'aleaganu'u.

"tupua ma le la'o'ai"

**Tomai
'ausia 2**

- 10. Palakalafa (3):** O le ā le tulaga o Va'atu'itu'i i totonu o le nu'u.? O le ā lana faiā i lē ua tu'umālō.? Aumai ni mau mai le tala e lagolago ai ou manatu.

**Tomai
‘ausia 3**

- 11. Palakalafa (6):** “Ua fa’atulima le maota, ona goga lea mo sina taimi ae toe osofa’i Foefaa’tili ma fa’apea nai ana upu.”

Toe tusi lelei mai e oe le palakalafa lenei i le gagana o Aso Uma.

Tomai ‘ausia 3

- 12. Palakalafa (7):** Fa'amatala auiliili po'o le ā tonu le itū'aiga tusitusiga e iai le palakalafa lona fitu o le tala? Aumai ni fa'ata'ita'iga mai le tala e fai ma pine o lou manatu.

**Tomai
‘ausia 3**

- 13. Palakalafa (7):** Fa'amatala auiliili ma tāaofa'i i se palakalafa 'ānoa se tasi le aotelega atoa o le tusitusiga.

**Tomai
'ausia 4**

I. GAGANA FA'AMAUINA

- Filifili se **Tala Pu'upu'u** (Tala Pupu'u) **po'o** se **Tala Moni po'o** se **Tala Fatu**, **Pese po'o se Solo** na e su'esu'eina e tali mai ai le vaega lenei.
- Fa'aaogā na'o tala, solo po'o pese olo'o fa'amauina i le Fa'asinoala.
- **A tusi lau tali, ia aofia ma manino vāega nei;**
 - Itūaiga Tala.
 - Igoa o le Tala.
 - Igoa o le Tusitala po'o lē na Fa'aliliuina.
 - Fa'amatalaga o manatu 'Autū.
 - Mālamalamaga i le tala (fa'ata'ita'iga ma pine mai le tala)

Fesili Muamua:

Fa'amatala mai se fa'atutumugoa o lagona o le tala/solo po'o le pese na e su'esu'eina, ma fa'amalamalama mai se mea na tupu na ia fanauina lea fa'atutumugoa ma lona so'otaga i le 'auga o le tala.

TALI:

Itūaiga Tala: _____

Igoa o le Tala: _____

Igoa o le Tusitala po'o lē na Fa'aliliuina: _____

Mo le Togipepa

14	15	16	17	18
1	1	1	3	4

Fesili Lua:

Fa'amatala au'ili'ili mai se fe'ese'esea'iga fa'alemafaufau na tupu i le va o ni tagata o le tala/solo po'o se pese, ma fa'amano mai lona taunu'uga pe na taunu'u lelei, pe na taunu'u leaga.

TALI:

Igoa o le Tala: _____

Igoa o le Tusitala: _____

Igoa o le Tusi: _____

Mo le Togipepa

19	20	21
3	3	4

II. TUSITUSIGA

Fa'atonuga:

- Filifili se 'autū se TASI e tusi ai lau tusiga.
- Umi o le tusiga e 100 – 150 'upu.
- E tāua lou faitau muamua i vaega e togi i ai lau tusitusiga, ina ia aga sa'o i ai lau tali.

'AUTŪ:

- (i) Tusi sau finauga e ave i le nusipepa, pule oe pe e te lagolagoina pe e te tete'e i le 'autū. "Pe iai 'ea se leo o mata'i tama'ita'i i totonu o le fono a matai o nu'u?"
- (ii) Fa'aaliga: O oe o le sa'o o lo outou aiga. Ua e mana'o e fofogaina uma suli o le 'āiga mo se talatalaga e uiga i nofo a lo outou 'āiga. Tusi sau fa'aaliga e fa'asalalau i luga o le televise (TV3), e talo ai lea feiloa'iga.
- (iii) Fa'aaliga: Ua tapena le Komesina o Leoleo e faia se fa'asalalauga fa'alaua'itele i 'āoga uma aemaise mātua o tama ma teine 'āoga e lapata'i ai ē fa'amisa i nofoaga faitele. A toe lipotia mai se tamaititi 'āoga o fa'amisa, o le'ā mōlia loa i luma o le Fa'amasinoga mo se fa'asalaga mamafa.
Tusi mai le fa'aaliga a le Komesina o le a ave i mātua ma le atunu'u.
- (iv) O oe o le ta'ita'i ulu o la outou 'āoga. Ua 'a'ami mai oe e le Puleā'oga, ina 'ia tapena sau tautalaga i luma o le 'āoga e uiga i inugā'ava ma ulaulaga o lo'o maua solo mai i vāega 'ese'ese o le lotoā a le 'āoga. Tusi mai lau tautalaga o le'ā fai.

Numera o le 'Autū ua Filifilia: _____

Mo le Togipepa

22	23	24	25
2	2	2	2

I. FUAI'UPU FA'A'UMA

Faitau ia malamalama muamua i le uiga o le fuai'upu ua tusia atu muamua, ona fa'a'uma mai lea e oe i au lava 'upu le fuai'upu lona lua ua tusia atu lona amataga. **la maua e le Fuai'upu Fa'a'uma le uiga tonu o le fuai'upu muamua.**

26. "E motu le 'ula e motu le fau, ae e te alu ifo i le tu'ugamau ma lau tatau."

Fuai'upu Fa'auma: O le asō _____

Tomai
'ausia 2

27. "Aua le taga'i i le lauāmanu ae silasila i le fa'amuli o atu."

Fuai'upu Fa'a'uma: A ua sala uta 'ia _____

Tomai
'ausia 2

28. "E fā'i fo'i o faiva o pule, a o le faiva o fa'aaloalo."

Fuai'upu Fa'a'uma: Ua alofa atu i lau fa'asoa _____

Tomai
'ausia 2

II. AVANOA FA'ATUMU

Faitau ma fa'atumu avanoa i upu talafeagai.

29. E palapalā ala uma i le _____.

Tomai
'ausia 1

30. A gau le _____ e le tali poulalo.

Tomai
'ausia 1

31. E talanoa a ua _____ i tua Apolima.

Tomai
'ausia 1

32. Fetogia'i faasoi o _____.

Tomai
'ausia 1

III. FA'AUIGAGA

Toe tusi e oe le fuaiupu lenei i avanoa ua saunia.

Tu'u iai fa'ailogga fa'aleo i upu ua vase atu lalo ina 'ia sa'o ma maua lelei le uiga o lo'o mo'omia.

33. **Malolo** maia se'i taumafa le sua **malolo** na sau nei ma le tama **malolo** o Lolo ina ua **malolo** lana 'au iā Solosolo.

Tomai
'ausia 3

34. Fa'amatala auiliili le uiga tonu ma le lagona o le palakalafa ua tusia atu i lalo.

"*Ua sua le tumu ma ua inumalie le alofipō o Letagaloasā i lou 'a'ao ūlufia, a'o mea ua sa'afua, ia toe fa'aūtuina le vaitupu nai lou ofuofu e pei o le tala i le vaitu'utu'u a manaia nai Salafaitele.*"

Tomai
'ausia 3

IV. FELIU'AIGA O LE GAGANA

Liliu le palakalafa olo'o i lalo mai le Gagana o Aso Uma i le Gagana Fa'aaloalo

35. "Alu i le tulāfale o Alāelua e fa'anoi mai lana fana se'i fana ai la tatou pua'a. A e fo'i mai ona fai lea o le umu ma fa'amamā le pua'a e tao lelei ai. A ou tuai mai i le fono, ona e tago lea e pena lelei le pua'a auā mālō e taunu'u fa'aitūla."

Tomai
'ausia 4

Liliu le palakalafa olo'o i lalo mai le Gagana o Aso Uma i le Gagana Fa'ato'ese.

36. Matou te fa'amālūlū atu ona o sa matou amio ua lē tonu i lo tatou va. E iai lava le manatu ua o matou agasala i la tatou mafutaga. Afai fo'i ua matuiā le sesē o lenei itū, fa'amolemole ia fa'amagalo mai, ma ia toe fa'afealofaniina i tatou i le alofa mai le Atua. Ia aua fo'i ne'i tūmau lo outou lē fiafia ia i matou auā a tu'u lava i se isi itū, o le aiga lava e tasi i tatou i le tino ma le toto.

	Tomai 'ausia 4

Faitau manino fesili ona tusi lea o lau tali i avanoa ua saunia.

37. Fa'amatala auiliili mai le tautua e tā'ua o le “**Tautua Tautōla'au**” ma aumai se fa'ata'ita'iiga manino o lea itū'aiga tautua.

Tomai
‘ausia 4

I. TA'ALOGA

O le vāega lenei e taliina mai i Ta'aloga Fa'asāmoa.
Tali Numera 38 – 41 i avanoa ua sauna.

38. O le ā le ta'aloga e maua mai ai le fuaitau lenei; “***Ua ita le mona***”.

Tomai
'ausia 1

39. “Mua'i fana le **ū** o le tologa i le vateatea”.
O le ā tonu le igoa o le tao o lo'o fa'atatau iai le **ū** i le ta'aloga o le tologa.

Tomai
'ausia 1

40. Fa'amatala manino mai ni mafua'aga se lua na ala ai ona fa'atino le ta'aloga o le tologa i aso anamua i totonu o nu'u.

Tomai
'ausia 2

41. Tusi mai ni fa'aupuga se lua e maua mai i le ta'aloga o le ***togiālugaga*** ma fa'amatala manino uiga o nei fa'aupuga.

Tomai
'ausia 4

II. FA'AFIAFIAGA

(6 togi)

O le vāega lenei e taliina mai i Fa'afiafiaga Fa'asāmoa.
Tali Numera 42 – 43 i avanoa ua saunaia.

42. Fa'amatala manino mai le ***fa'atafiti*** i fa'afiafiaga fa'asamoa moni ma aumai ni fa'amaoniga o lou manatu.

	Tomai 'ausia 2

43. Fa'amatala auiliili mai itū'aiga tagata nei o fa'afiafiaga ma ō latou āga i taimi o fa'afiafiaga fa'asamoa moni. “**Saoāluma** ma le **Fa'aluma**.”

	Tomai 'ausia 4

Nūmera Ā'oga								

GAGANA SĀMOA

2019

(Mō le Togipepa)

ĀLĀFUA	TOGI	TOGI 'AUSIA	TOGI AOFA'I
ĀLĀFUA 1: VAEGA ESEESE O LE GAGANA	8		
ĀLĀFUA 2: A'OINA O LE GAGANA	22		
ĀLĀFUA 3: FA'AMAUMAUGA MA FETUFA'AIGA	28		
ĀLĀFUA 4: FESO'OTA'IGA I ALAFA'ASALALAU	24		
ĀLĀFUA 5: AGANU'U MA AGAIFANUA	4		
ĀLĀFUA 6: TA'ALOGA MA FA'AFIAFIAGA	14		
AOFA'IGA	100		